

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش

کارگاه آنلاین اصول تنظیم قراردادها

کارگاه آنلاین پروپوزال نویسی

معلم و اقدام پژوهی

سمانه سلیمان زاده ۱، نسرین رضازاده ۲

۱ دانشجوی کارشناسی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس فاطمه الزهرا (س) تبریز، ایران

Daneshjoomoallem1373@gmail.com

۲ دانشجوی کارشناسی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس فاطمه الزهرا (س) تبریز، ایران

bestarchitect@vatanmail.ir

چکیده:

آموزش و پرورش به خاطر اینکه با انسان سروکار دارد از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که پژوهش در آن لازم است. به خاطر پیچیده بودن مسائل مربوط به اندیشه انسان، تحقیق و پژوهش دارای پیچیدگی‌های خاصی است و دقت زیادی را می‌طلبد. بنابراین جهت ارتقاء کیفیت تعلیم و تربیت و اثربخشی آموزشی بایستی مهارت‌ها و توانمندی‌های لازم در معلمان تقویت شود و لازمه این امر مهم مجهز نمودن معلمان به بینش علمی و انجام پژوهش می‌باشد تا اینکه معلمان تولید اندیشه نمایند و از آن در جهت بهبود وضع کلاس درس و مدرسه استفاده‌های لازم را به عمل آورند. پژوهش ضمن عمل نوعی تحقیق در میدان‌های واقعی کار و زندگی است که به منظور آگاهی فردی و پیشرفت در کار انجام می‌شود. در این پژوهش، تحقیق با کار درمی‌آمیزد و ضمن حفظ اصول تحقیقاتی، انجام آن ساده و امکان‌پذیر می‌گردد. پژوهش ضمن عمل توسط خود افراد درگیر در یک مسأله و برای حل یا کاهش آن انجام می‌شود که در آن، عمل، محور اساسی تحقیق است.

واژه های کلیدی: معلم، پژوهش ضمن عمل، آموزش و پرورش

Teacher and Action research**Samaneh, Soleimanzadeh¹; Nasrin, Rezazadeh²**

1-Department of Educational Sciences, Fatemehzahra University Educators, Tabriz, Iran
(*Daneshjoomoallem1373@gmail.com*)

2-Department of Educational Sciences, Fatemehzahra University Farhangian, Tabriz,
Iran
(*bestarchitect@vatanmail.ir*)

Abstract

Because of dealing with human beings, education is one of the areas where conducting research is of prime importance. Because issues related to human cognition are complex, doing research in the field has particular complexities and needs great care. Therefore, necessary skills and competencies have to be enhanced among teachers in order to improve the quality of education and educational efficiency. This requires teachers to be equipped with scientific knowledge and ability to conduct research studies. Such work can lead to the creation of knowledge that can be applied for the improvement of classroom and school procedures. Action research can be considered an inquiry that is being conducted in the real conditions of work and life and is performed in order to enhance individual understanding and progress in work. In the current study, doing research is mixed with conducting the job and is made easier and more accessible, though all principles of conducting a research study are taken into consideration. Action research is conducted by people involved in an issue order to solve or reduce it. In such studies, action is the major axis of the work.

Keywords: teacher, action research, education

۱- مقدمه

روش تحقیق «پژوهش ضمن عمل» در سطح جهان و به ویژه در محافل علمی ایران، شیوه ای جدید است. پژوهش ضمن عمل، رویکردی در پژوهش های کیفی است که به معلمان و کارگزاران آموزشی کمک می کند تا به گونه ای پژوهش را با موقعیت تربیتی تلفیق کنند تا بتوانند نقش مستقیم و فوری در موقعیت تربیتی و بهبود فرایند آموزش ایفا کنند و آموزش و پرورش را به نقطه مطلوب مورد نظر برسانند. لازم به نظر می رسد که این شیوه پژوهشی از لحاظ پیشینه، تعریف، مراحل، اهداف و سایر جنبه ها مورد بررسی قرار گیرد تا پژوهشگران در موارد مقتضی از این روش تحقیق به نحو مناسب استفاده کنند.

۲- اهداف:

دلاور (۱۳۸۲، به نقل از ساکی، ۱۳۸۳) اهداف پژوهش ضمن عمل را چنین بر می شمارد:

۱- این شیوه پژوهش ابزاری برای تزریق رویکرد مبتنی بر نوآوری به پیکره آموزش و یادگیری است.

۲- این پژوهش وسیله ای برای چاره اندیشی درباره مسائلی است که در موقعیت های خاص، تشخیص داده می شود.

۳- روشی برای بهبود شرایط طبیعی در بین معلمان و پژوهشگرانی است که با کار دانشگاهی سر و کار دارند.

جانسون (۱۹۹۰) از منظری دیگر اهداف پژوهش ضمن عمل را چنین بیان می کند:

۱- پژوهش منظم برای بهبود کیفیت آموزشی

۲- کشف رابطه ساختارهای آموزشی و مدرسه با عمل تدریس و یادگیری

۳- آشنایی با روش های عملی که به بهبود تدریس کمک می کنند. (عدالت نژاد، ۱۳۸۸)

در اقدام پژوهی، هدف پی بردن به روابط پدیده ها و یا - به اصطلاح - متغیرها نیست، بلکه بررسی موضوعاتی است که فرد در محیط کار و در حیطه شغلش با آنها درگیر است و می خواهد پاسخشان را به صورت علمی و از راه پژوهش دریابد. پس ایجاد تغییر، تعدیل یا اصلاح در وضعیت موجود هدف عمده در این پژوهش است و سه هدف عمده را می توان برای اقدام پژوهی یادآور شد:

۱- تربیت معلمان پژوهشگر

۲- پیشبرد هدف های مدرسه

۳- بناکردن فرهنگ حرفه ای در میان معلمان.

ایزاک (Stephen Isaac) در خصوص هدف از روش تحقیق اقدام پژوهی می نویسد:

گسترش مهارت ها یا رویکردهای جدید و حل مسائل با استفاده از کاربرد مستقیم روش ها و مهارت ها در مراکز آموزشی و یا محیط های واقعی و شغلی و به دست آوردن اطلاعات برای استفاده در کلاس های درس محلی و دادن آموزش ضمن خدمت به معلمانی که درگیر تدریس هستند.

دلاور (۱۳۸۲، به نقل از ساکی، ۱۳۸۳) اهداف پژوهش ضمن عمل را چنین برمی شمارد:

- ۱- این شیوه پژوهش ابزاری برای تزریق رویکرد مبتنی بر نوآوری به پیکره آموزش و یادگیری است.
 - ۲- این پژوهش وسیله ای برای چاره اندیشه درباره مسائلی است که در موقعیت های خاص، تشخیص داده می شود.
 - ۳- روشی برای بهبود و شرایط طبیعی در بین معلمان و پژوهشگرانی است که با کار دانشگاهی سروکار دارند. (عدالت نژاد، ۱۳۸۸)
- به طور کلی پژوهش ضمن عمل هدف های چندگانه ای را دنبال می کند که نقطه ی مشترک تمام آنها، توسعه توانایی های معلمان برای درک و فهم بیشتر مشکلات آموزشی و درگیر شدن با آنهاست. با بررسی دقیق این اهداف می توان مشروعیت علمی و جایگاه نظری پژوهش ضمن عمل را به طور صریح نشان داد. بنابراین تحلیل موشکافانه این اهداف نشان می دهد که پژوهش ضمن عمل یا اقدام پژوهی فهم سنتی از ماهیت پژوهش علمی را به چالش می طلبد و در عین حال با رویکرد علمی سنتی متعارض نیست، بلکه آن را به خدمت می گیرد و توسعه می دهد.

۳- اهمیت و ضرورت:

در بیان اهمیت و ضرورت پژوهندگی توسط معلمان متین (۱۳۸۲، به نقل از ناموری لاله، ۱۳۸۸) در مقاله ای تحت عنوان ضرورت ها و نیاز های معلم پژوهنده به نکاتی اشاره کرده است:

- ۱- معلم بیش از دیگران در معرض پرسش های آموزشی است؛ بهتر است برای پاسخ به پرسش ها و مسائل خود درگیر پژوهش و حل مسئله گردد.
 - ۲- یافته های پژوهش توسط خود معلمان به کار می رود. پس بهتر است که خود معلم نیز دست به پژوهش بزند.
 - ۳- مشارکت معلم در پژوهش باعث ایجاد اعتماد به نفس می شود و در او انگیزه به پژوهش رشد می نماید.
 - ۴- با درگیر شدن معلم در پژوهش مسئله جدایی میان نظریه و عمل از میان می رود.
 - ۵- نتایج حاصل از پژوهش معلمان در کلاس درس کاملاً کاربردی است.
 - ۶- در فرایند پژوهش، معلم هر جا لازم دانست تغییر های لازم را اعمال می کند.
 - ۷- معلم ضمن پژوهش رشد می کند، بالفعل می شود و چاره یابی، نوآوری و نوجویی اشاعه می یابد. (عدالت نژاد، ۱۳۸۸)
- جفری گلانز (۱۹۹۹، به نقل از ناموری لاله، ۱۳۸۸) نیز در مقاله ای در مورد اهمیت پژوهش ضمن عمل توسط معلمان بیان می کند که این رویکرد:

- ۱- تصمیم گیری را تقویت می کند و بهبود می بخشد و احساس بهتری از صلاحیت و شایستگی در حل مسئله و اتخاذ تصمیمات آموزشی به وجود می آورد.
- ۲- بازاندیشی و خودارزیابی را القا می کند.
- ۳- تعهد و پایبندی نسبت به اصلاح و بهبود مداوم را ارتقا می بخشد.
- ۴- یک جو مثبت آموزشی ایجاد می کند که در آن تدریس و یادگیری از جمله مهم ترین و برجسته ترین مسائل مورد توجه هستند.
- ۵- به طور مستقیم روی عمل و اقدام تأثیر می گذارد. (عدالت نژاد، ۱۳۸۸)

۳-۱: اهمیت و ضرورت اقدام پژوهی در آموزش و پرورش

هر چند که «اقدام پژوهی فرایند پژوهش در کلیه سازمان هایی است که قصد دارند در بستر تلاش های متمرکز برای بهبود کیفیت و عملکرد سازمان خود اقدام کنند» (رضایی، ۱۳۸۳، صفحه ۷۲). اما استفاده و گسترش آن در آموزش و پرورش ضروری تر و دارای اهمیت خاصی است که زیر به بخشی از اهمیت و ضرورت آن اشاره می گردد:

۱- اقدام پژوهی رویکردی تفکر مدار است: تفکر محوری از ویژگی های بارز آموزش و پرورش توسعه یافته است. اقدام پژوهی روشی است که معلم پژوهنده در کار و وظیفه خود به طور مستمر تفکر می کند. (هاشم زاده، ۱۳۸۷، ص ۱۷). به این ترتیب با اندیشه مسائل را شناخته و با اندیشه و روش علمی راه هایی را پیدا کرده و نسبت به حل مسئله اقدام می نماید.

۲- پیوند بین پژوهش و کار است: «پژوهش در عمل، مسئله جدایی میان نظریه و عمل را از بین می برد.» (صافی، ۱۳۸۳، ص ۳۸). به این صورت که «گسترش پژوهش در عمل، جایی برای این نگرانی که مبدا نتایج تحقیقات در قفسه های کتابخانه ها دفن شود و بی استفاده بماند، باقی نمی گذارد چرا که این نوع پژوهش از متن عمل برخاسته و سودمندی و کارایی خود را نخست در میدان عمل به اثبات رسانده است» (حداد عادل، ۱۳۸۳).

۳- اقدام پژوهی نوعی آموزش حین خدمت است (قاسمی پویا، ۱۳۸۲، ص ۱۶): در اقدام پژوهی چون کسی که با مسئله رو به روست خودش نیز برای حل آن اقدام می نماید و درگیر پژوهش می گردد، لذا «افراد درگیر در پژوهش، مثل معلمان و مدیران در حین پژوهش به مهارت ها و دانش هایی دست می یابند که قبلاً با آن آشنا نبودند» (ملاحسینی، ۱۳۸۷، ص ۱۴). و این امر از آن جا ناشی می شود که «پژوهش گر خواهان تغییر است و می خواهد وضع نامطلوب موجود متحول شود و در مسیر اثر بخش پیش برود» (قاسمی پویا به نقل از امام جمعه و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۲، ص ۱۰۳)

۴- اقدام پژوهی موجب نوآوری در آموزش و پرورش است: «چون در این روش به دنبال حل مسئله هستیم، احتمال این که به نوآوری هایی نیز دست یابیم بسیار زیاد است» (ملاحسینی، ۱۳۸۷، ص ۱۴) و «معلم ضمن پژوهش بالنده شده و چاره یاب می شود و نوآوری و نوجویی اشاعه می یابد». (صافی، ۱۳۸۳، ص ۳۷)

۴- مفهوم اقدام پژوهی «پژوهش عملی»:

مفهوم پژوهش در عمل بیش از هر چیز وابسته به دو فعالیت اساسی پژوهش و عمل است. اقدام پژوهی کوششی است که بین پژوهش به عنوان وسیله ای برای آگاهی و دانستن و عمل آموزشی رابطه ارگانیک برقرار می کند. (عدالت نژاد، ۱۳۸۸) اقدام پژوهی با انواع نام ها شهرت دارد. پژوهش مشارکتی، بررسی گروهی، پژوهش رهایی بخش، یادگیری همراه با عمل و پژوهش در موقعیت از عناوین متعددی است که برای معرفی فعالیت اقدام پژوهی استفاده می شوند. اما همه آنها مضمون مشترکی را در برمی گیرند. در بیان ساده، اقدام پژوهی، یادگیری از طریق عمل کردن است. گروهی از افراد مسئله ای را شناسایی می کنند، کوششی را برای حل آن سازمان می دهند، چگونگی موفقیت خود را در مسیر حل مسئله ارزیابی می کنند و اگر این کوشش ها نتیجه رضایت بخشی را به دنبال نداشته باشد، کوشش های دوباره ای طرح ریزی می شود. (برین، ۱۹۸۸)

در مسیر اقدام پژوهی معلم به صورت متناوب بین عمل و تفکر انتقادی (یا پژوهش) حرکت می کند که پیامد آن به بهبود درک و در نتیجه بهبود عمل آموزشی می انجامد. با این توصیف اقدام پژوهی فرایندی تکامل جو است که منجر به افزایش دانایی در مورد مسائل و پدیده های آموزشی موجود در کلاس درس می شود و در جهت همگرایی تجربه های معلم در تدریس گام بر می دارد. (مهرمحمدی، ۱۳۷۷)

۴-۱: انواع اقدام پژوهی:

پژوهش حین عمل دارای انواع مختلفی است و خصلت رشته ای خاصی ندارد. در جریان تحقیق حین عمل، افراد می توانند رویکردهای مختلفی چون رویکرد انتقادی، پایدارگرایانه، سیاسی، تاریخی و ... را انتخاب کنند. گراندی پژوهش حین عمل را به سه گونه فنی، عملی و رهایی بخش تقسیم می کند. هالتر و بارکوت رویکرد های پژوهش حین عمل را شامل رویکردهای تکنیکی مشارکتی، تعاملی مشارکتی، و رویکرد فرایندگی می دانند. مک کران نیز سه نوع پژوهش حین عمل را با عنوان:

الف-دیدگاه علمی-تکنیکی

ب-پژوهش حین عمل با رویکردی عملی-تأملی

پ-تحقیق عمل انتقادی-رهایی بخش فهرست بندی کرده است (عدالت نژاد، ۱۳۸۸)

۵- مراحل اقدام پژوهی:

پژوهش به عنوان جست و جوی نظام مند برای کشف مجهول یا حل مسئله مراحللی دارد. درباره مراحل پژوهش ضمن عمل، پژوهشگران طبقه بندی های متفاوتی ارائه نموده اند و در بررسی آن ها مشخص می شود که این مراحل خطی نیستند بلکه به صورت دوری یا حلزونی می باشند. به همین خاطر آن را چرخه پژوهش نامیده اند. با این حال چون این پژوهش نیز منظم و هدفمند است پس لازم است مراحل را برای آن در نظر گرفت. بازرگان (۱۳۷۲) چرخه پژوهش ضمن عمل را شامل چهار حلقه برنامه ریزی، اقدام، مشاهده و بازتاب (تحلیل و تعدیل) می داند.

لوین واضع واژه «پژوهش در عمل» آن را متشکل از چهار مرحله برنامه ریزی، اقدام، مشاهده و تأمل و تفکر می داند که باید در بستری حلزونی تکرار شوند (گویا، ۱۳۷۲). ادراک حاصل از مشاهده، تأمل و تفکر به بهبود عمل، برنامه ریزی، اقدام مجدد منجر

می شود و چرخه تحقیق در عمل ادامه می یابد و از دیدگاه قاسمی پویا (۱۳۸۱) مراحل پژوهش حین عمل به طور کلی شامل سه مرحله:

الف) تشخیص

ب) اجرا

پ) ارزیابی و عرضه است.

با نگاهی دقیق تر به این فرایند ابعاد اجرای آن روشن تر می گردد:

۱- مشخص کردن مسئله: در این مرحله موقعیت نامعین مورد مطالعه باید به طور آشکار بیان شود. برای این منظور، لازم است ویژگی های این موقعیت تصویر و گستردگی آن توصیف گردد. سپس، با مطالعه کافی درباره موضوع و مذاکره با معلمان مربوطه، پژوهشگران، مشاوران و نیز افراد دیگر، سؤال های پژوهشی تدوین شود.

۲- گردآوری اطلاعات: در این مرحله برای این که جوانب مسئله به درستی مشخص شده، برای آن راه حل جدیدی پیدا شود، لازم است ضمن مذاکره با سایر همکاران، با استفاده از روش های علمی نیز به جمع آوری اطلاعات اقدام گردد.

داشتن روحیه انعطاف پذیری و مشارکتی در این مرحله، می تواند کمک بسیار مؤثری در مذاکره مطلوب با همکاران و پیش کسوتان باشد.

۳- انتخاب یک راه موقت و پیشنهادی یا تهیه طرح برای عمل: بر مبنای اطلاعات جمع آوری شده و مذاکره با همکاران و متخصصان، سرانجام راه حل مناسبی برای اقدام انتخاب می شود که به صورت طرحی برای اجرا در عمل تهیه خواهد شد.

۴- تجربه کردن یا اجرای عمل انتخاب شده: در این مرحله، راه جدید به طور عملی اجرا می شود و مورد تجربه و آزمایش قرار می گیرد. چگونگی اجرا و آثار آن، به دقت و به صورت منظم مطالعه خواهد شد. برای سنجش عمل در زمان اجرا می توان با استفاده از ابزارهای زیر اطلاعات لازم را جمع آوری کرد.

الف) پرسش نامه

ب) یادداشت روزنامه معلم

پ) مصاحبه

ت) فرم های مشاهده

علاوه بر این ابزارها، همکاران، متخصصان آگاه و اولیای دانش آموزان نیز می توانند در زمان اجرا و تجربه کردن، معلم را یاری کنند تا کار خود را مورد ارزیابی قرار دهد.

۵- تحلیل داده و ارزیابی نتایج: که در این مرحله، تحلیل داده ها با استفاده از روش کمی و کیفی انجام خواهد شد.

۶- برنامه ریزی و اقدام مجدد: اطلاعات حاصل از اجرای طرح می تواند به برنامه ریزی و اقدام مجدد منجر شود. به این صورت که با توجه به نتایج به دست آمده راه حل یا طرح جدید برای اقدام دوباره و انجام پژوهش حین عمل، در مورد آن تهیه می شود.

بنا براین، چرخه پژوهش حین عمل، به منظور بهبود عمل و رسیدن به نتایج مثبت می تواند ادامه داشته باشد. در فرایند پژوهش حین عمل، ممکن است مراحل به شکلی کاملاً منظم مطابق آن چه ارائه شد-رعایت نشود، زیرا این فرایند بسیار سیال و منعطف است. ملاک موفقیت این نیست که محققان مراحل یاد شده را طی کنند، مهم این است که به فهمی عمیق در مورد تجارب خویش و موقعیتی که این تجارب در آن شکل گرفته است نایل شوند و احساس کنند که تجارب و اعمال آن ها در نتیجه پژوهش در حین عمل بهبود و تکامل یافته است. (عدالت نژاد، ۱۳۸۸)

۶- پیشینه ی اقدام پژوهی:

ظهور اقدام پژوهی به عنوان یک رویکرد مستقل پژوهشی عموماً به فعالیت جان دیویی در دهه بیست (۱۹۲۰) و فعالیت کورت لوین و گرین وود در دهه چهل (۱۹۴۰) نسبت داده می شود که به صورت مشخص از عنوان و فعالیت آن در حل مسائل اجتماعی و سازمانی استفاده شده است و یا برخی دیگر تحرکات در حوزه تربیت معلم و فلسفه آموزش و پرورش را در دوره های خاص در تقویت استفاده از این رویکرد موثر قلمداد نموده اند و عده ای نیز ورود آن به آموزش و پرورش را همزمان با کوشش های کری و مارین در دانشگاه کلمبیا در سال ۱۹۴۹ می دانند. (ساک، ۱۳۸۳) و اما رویکرد اقدام پژوهی در تحقیق آموزشی بوسیله خیزش و حرکت اجتماعی، تحت عنوان معلم پژوهنده در فاصله سال های (۱۹۷۰-۱۹۶۰) پذیرفته شده است. بدین ترتیب که معلم به عنوان کسی که در شناسایی مشکل و یافتن راه حل، شایسته ترین فرد می باشد، در جریان اقدام پژوهی قرار می گیرد (علی سید طاهرالدینی، ۱۳۸۴، ۴۲). گویا (۱۳۷۲) دوره زوال و کم توجهی به کاربرد اقدام پژوهی در تحقیقات آموزشی را اواخر دهه ۱۹۵۰ ذکر می کند. نویت سانفورد یکی از دلایل این زوال را جدایی بین تحقیق و عمل دانسته است. در حالیکه دلیل همراهی رویکرد اقدام پژوهی با ساختار حرفه ای معلم، توجه عملی تعداد بی شماری از معلمان به اقدام پژوهی در حل مسائل آموزش و تدریس است؛ بدون آنکه این رویکرد را بصورت مستقل و در چارچوب مدون امروزی در مکتبی فرا گرفته باشند. در واقع بینش علمی که بنیاد حرفه معلمی را در برمی گیرد و از رهگذر دانش های متعدد مورد نیاز آموزش و تدریس شکل می پذیرد، بیش از هر موضوع دیگری هدایت کننده فعالیت های معلمان برای حل مسائل و مشکلات در فرایند یاددهی-یادگیری است که اقدام پژوهی به دنبال آن می باشد. بنابراین شروع جریان اقدام پژوهی را باید با ساختار حرفه ای معلم دانست.

ساندرز و مک کاتچن (sanders and mc cutcheon, ۱۹۸۴) معلمی را یک کار عملی و معلم را یک کارورز بازتابی (reflective practitioner) می دانند. تدریس احتیاج به بازتاب دائم بر روی عمل دارد، بنابراین رویکرد اقدام پژوهی به عنوان محصولی از بینش علمی معلم و فعالیتی انفکاک ناپذیر از شخصیت حرفه ای وی در نظر گرفته می شود که با غلبه بر موانع رویاروی وی در انجام فعالیت یاددهی-یادگیری به بار می نشیند (ساک، ۱۳۸۳، ۱۰۵)

یکی از محققان در معرفی این روش می نویسد:

متخصصان پژوهشی، روش های پژوهشی را به دو دسته بزرگ کمی و کیفی تقسیم کرده اند. یافته های پژوهش های کمی حاصل مطالعات نظام دار و قانونمندی است که به شیوه کل از جزء به دست می آیند. اما یافته های پژوهش های کیفی، حاصل مطالعات و بررسی های فارغ از قانون های تغییرناپذیری است که به شیوه جزء به کل به دست می آیند. انجام دادن پژوهش کیفی نوعی چالش است که نتایج آن به صورت مجموعه ای به هم پیوسته و ناشی از خلاقیت و سخت کوشی پژوهشگر به دست می آید و در زمینه تاریخچه کاربرد این روش پژوهش نیز چنین آمده است: توجه به پژوهش های کیفی، در برابر پژوهش های کمی، روز به

روز فزونی گرفته است. این توجه، جان تازه ای به روش تحقیق در عمل دمیده و از دهه ۷۰ میلادی به بعد جای ویژه خود را به دست آورده است.

متخصصان فن در برابر نهاد فارسی اصطلاح *action research* از واژه های «اقدام پژوهی»، «تحقیق در عمل»، «تحقیق توأم با عمل» و «تحقیق عمل نگر» استفاده نموده اند؛ اما به دلیل کثرت استفاده از واژه «اقدام پژوهی» در منابع نسبت به دیگر برابرها، در این تحقیق کاربرد واژه «اقدام پژوهی» ترجیح داده شده است.

درباره بنیادهای فلسفی اقدام پژوهی به صورت سازمان یافته و قابل قبول در منابع فارسی مطلبی نیامده، فقط به آنها اشاره ای شده است که شامل موارد زیر می باشد. از دیدگاه آهنگچیان از مطالعه ادبیات مربوط به اقدام پژوهی، این استنباط به دست می آید که این رویکرد نوعی پاسخ خردمندانه به نیازهای علمی و اجتماعی انسان است که در بستر زمان، به تدریج شکل گرفته و در عصر حاضر پدیدار شده است. عوامل متعددی در شکل گیری رویکرد اقدام پژوهی موثر بوده اند، از جمله: فلسفه عمل گرا، نظریه سازندگی، روان شناسی انسان گرا، روان شناسی سلامت، تفکر سیستم ها، فمینیسم و بعضی از گروه های اقلیت که شرایط مناسبی برای ظهور و توسعه اقدام پژوهی فراهم ساخته اند. رویکرد اقدام پژوهی، ریشه در فلسفه پیشرفت گرایی دارد. پیشرفت گرایان معتقدند مهم ترین واقعیت، تغییر است. تجربه و آزمایش دو واژه کلیدی آموزش و پرورش هستند که باید اساس آموزش قرار گیرند.

۷- اهمیت و ضرورت استفاده از روش اقدام پژوهی در فرایند تعلیم و تربیت:

تخصصی بودن پژوهش های دانشگاهی نیاز به تحقیق به روش اقدام پژوهی را دوچندان نموده است؛ زیرا پژوهش های دانشگاهی مبتنی بر اصول و نظامی است که هر گام آن مستلزم داشتن دانش و مهارت و تخصص ویژه است؛ مثل نمونه گیری های آماری، تجزیه و تحلیل آماری، تهیه پرسش نامه های روا و مانند آن. یافته های این نوع از پژوهش ها نیز متأسفانه به گونه ای گزارش می شوند که بیشتر معلمان قادر به فهم آن نیستند و در نتیجه، این پژوهش ها از نظر معلمان چندان مفید ارزیابی نمی شوند و در خصوص نیاز جامعه آموزش و پرورش به روش اقدام پژوهی باید گفت:

از آنجا که پژوهشگران کمی واقعیت های تدریس در کلاس درس را تجربه نکرده اند یا نمی کنند، باید به روش های دیگری دست یافت تا شکاف میان پژوهش های کمی و کیفی پر شود.

با مروری اجمالی بر تاریخ اقدام پژوهی، به دست می آید که معلمان به دلیل احساس جدایی بین عمل و نظر همواره نگران ناهمخوانی پژوهش های کلاسیک با دنیای واقعی یاددهی - یادگیری می باشند و از این رو، از تحقیق به روش اقدام پژوهی حمایت می کنند. در این خصوص، می توان به این موارد اشاره کرد:

۱. معلمان اغلب با تردید به پژوهش های آموزشی می نگرند.

۲. معلمان ترجیح می دهند از تجربه های شخصی یا همکاران خود سود ببرند.

۳. حتی معلمانی که برای استفاده از یافته های پژوهشی انگیزه کافی دارند، از اجرای الگوهای پژوهش عاجز شده اند.

یکی از محققان در مورد ضرورت استفاده از روش اقدام پژوهی در تعلیم و تربیت به این نکات اشاره نموده است:

۱. با درگیر شدن معلم در عمل پژوهش، موضوع جدایی بین نظر و عمل از بین می رود.

۲. اگر معلم خود پژوهنده باشد، نسبت به یافته های پژوهش های دیگران نیز واکنش نشان می دهد.
۳. معلمان موجه ترین افراد در تشخیص مسائل و نیازهای دانش آموزان و در سطحی بزرگ تر، مشکلات آموزشی و پرورشی، هستند؛ چه بهتر که این مسائل به دست خود آنان حل شود.
۴. یافته های پژوهش های آموزشی را در نهایت معلم به کار خواهد برد و از این رو، بهتر است خود وی از خانواده پژوهشگران باشد.
۵. معلم بیش از دیگران در معرض پرسش قرار می گیرد. والدین علاقه مند همواره پرسش های خود را با معلمان در میان می گذارند. بهتر است خود معلم درگیر پژوهش و حل مسائل مربوط به خود باشد.
۶. معلم، ضمن پژوهش رشد می کند و به بالندگی می رسد، چاره یاب می شود و از طریق فعالیت های پژوهش گرایانه ی او، نوجویی و نوجوهای اشاعه می یابد.
۷. پژوهش به وسیله معلم پژوهشگر، رنگ و بوی بومی و محلی به خود می گیرد؛ چیزی که جامعه بسیار پراکنده و متنوع آموزش و پرورش به آن نیاز بسیار دارد.
۸. برتری روش اقدام پژوهی نسبت به سایر روش های پژوهشی

این روش همچون سایر روش های معتبر علمی دارای محدودیت هایی است. درباره محدودیت داده های پژوهش های دانشگاهی باید گفت:

داده های پژوهش های تربیتی دانشگاهی، اغلب کمی و مبتنی بر پرسشنامه است. این داده ها نه تنها در اکثر موارد قابل درک و تحلیل توسط معلمان نیستند، بلکه برای پاسخ گویی به مسائل مطرح شده در کلاس درس از کفایت لازم برخوردار نمی باشند؛ چراکه معلمان در کلاس های درس، علاوه بر عدد و رقم، با احساس ها و عواطف و نگرش ها و جنبه های کیفی دانش آموزان سر و کار دارند که داده های کمی مرسوم توانایی تجزیه و تحلیل آن ها را ندارد. گفتنی است در کشور ما، استادان و پژوهشگران دانشگاهی بر استفاده از آمار و پژوهش های کمی چنان اهمیت و ارزش داده اند که پژوهش های کیفی و غیرآماري را یا جزو پژوهش به شمار نمی آورند یا آن را از دانشجویان فوق لیسانس و دکتری قبول نمی کنند. اینان آگاهانه یا ناآگاهانه دنباله رو رویکرد پوزیتیویستی یا اثبات گرایی اند که به غلط معتقدند هر چیزی را که نتوان به صورت کمی سنجید و تجربه کرد باید در موجودیت آن شک کرد .

از دیدگاه قاسمی پویا (۱۳۸۲) اهمیت و ضرورت اقدام پژوهی عبارتند از:

۱. مناسب ترین راه برای حل مسأله است. بسیاری از دست اندرکاران، از جمله معلمان و دیگر کارکنان آموزشی می توانند از این راه بسیاری از مسائل مربوط به کلاس و مدرسه را کاهش داده یا حل کنند.
۲. نوعی آموزش حین خدمت است. افراد درگیر در پژوهش، مثل معلمان و مدیران، در حین پژوهش به مهارت ها و دانش هایی دست می یابند که قبلاً با آن آشنا نبودند.
۳. نوع آوری و دانش افزایی. چون در این روش به دنبال حل مسأله هستیم احتمال اینکه به نوآوری هایی نیز دست یابیم بسیار بیشتر است.
۴. اصلاح وضع نامطلوب. هدف اساسی در این روش اصلاح وضع نامطلوب و کاهش مسائل است .

۵. دوری از نخبه گرایی. در این روش همه دست اندرکاران وارد عرصه پژوهش می شوند و پژوهش از انحصار افراد کارشناس و نخبه بیرون می آید و پژوهش، عمومی می شود.

۶. رشد و بالندگی عمومی. چون تحقیق گستره وسیعی می یابد، هرکس در جایگاهی که باشد به پژوهش می پردازد و این کار سبب رشد و بالندگی افراد می شود.

۷. پاسخ گویی علمی. چون گستره وسیعی از افراد درگیر پژوهش می شوند، پاسخگویی به مسائل موجود صورت علمی پیدا می کند. عوام زدگی و راه حل های غیرمنطقی جای خود را به راه حل های علمی و منطقی می دهد. همگان تلاش می کنند تا برای پاسخ گویی به مسائل راه علمی و منطقی پیش گیرند.

۸. نزدیکی نظر و عمل. چون در این روش هدف نهایی بهبود و اصلاح عمل است و هر عملی نیز بر بنیاد نظری انجام می گیرد، در این رویکرد بیش از دیگر روش ها فاصله نظر و عمل کم می شود.

۸- تأثیر اقدام پژوهی بر فرایند آموزش:

معلمی یک فرآیند مستمر و نیازمند تغییر و تحول است. درگیر شدن با اوضاع تدریس به عنوان کار تحقیقاتی، فرصت تغییر و تحول را به وجود می آورد. لیندایف (۱۹۹۵)، به نقل از رضایی کمال آباد و همکاران) این نکته را به زبانی ساده بیان کرده است: «من همان آدمی نیستم که ده سال پیش شروع به تدریس کردم. امسال کلاس درس من با آنچه که در سال گذشته بود، خیلی تفاوت دارد. من انتظار این تغییر را دارم. من خواهان این تغییر هستم.» بی شک اگر آموزش و پرورش بخواهد در جایگاه محوله به نحو مطلوب و مناسب به وظیفه اصلی خود یعنی تعلیم و تربیت نسل فعلی و توسعه منابع انسانی آینده پرداز و ایفای نقش نماید. نیازمند آن است که در کنار سایر امکانات و تجهیزات مورد نیاز، از نیروی انسانی توسعه یافته و بالنده به ویژه در کادر آموزشی برخوردار باشد، زیرا پیشرفت در آموزش و پرورش عمدتاً به صلاحیت ها و توانایی های کارکنان آموزشی و به ویژگی های انسانی و تربیتی و فنی تک تک معلمان بستگی دارد. بنابراین برای آن که معلم از توانمندی لازم برخوردار گردد، لازم است روحیه نقد و پرسشگری و کنجکاوی در او تقویت گردد و خود را نیازمند آن ببیند که در تقابل با مسایل محیطی، شغلی و حرفه ای به کند و کاو و جستجو و تحقیق بپردازد و به طور مداوم دانش و اطلاعات خود را مورد بازنگری قرار دهد و با گرفتن بازخوردهای مناسب و با اصلاح و تکمیل و ارتقای دانش نظری و عملی خود، فضای رو به رشد و بالنده ای را برای خود خلق و سازماندهی کند و به تعبیر پیاژه به آموزشی که فعل پذیر نیست، (مشایخ، ۱۳۷۹)، به نقل از رضایی کمال آباد و همکاران).

مهر محمدی (۱۳۷۹) در این زمینه می نویسد: در چینی فضا و شرایطی باید رویکرد نو در آموزش و تربیت معلمان جستجو کرد. این رویکرد با توجه با اهداف جدیدی که در تربیت معلمان منظور شده است، می تواند رویکرد و تفکر پژوهش ضمن عمل و یا معلم پژوهنده باشد که قابلیت پژوهندگی در معلم متبلور می گردد و به مدد فرصت هایی مانند تجربه، بصیرت، ژرفاندگری نسبت به موقعیت های تربیتی، درون فکنی، ادراکات شهودی و تخیل، در موقعیتهای ویژه و منحصر به فرد انسانی، دست به آزمون راه حل های مختلف زده، با تأمل در نتایج مثبت یا منفی به دست آمده در تولید دانش حرفه ای شریک می شود.

۸-۱: تفاوت و تشابه اقدام پژوهی با سایر پژوهش ها:

روش های مختلفی برای انجام پژوهش وجود دارد. بعضی از روش های پژوهش برای برخی زمینه های خاص مفیدترند. در عین حال، در همه ی روش های پژوهش بر فرآیند و روندهای معینی برمی خوریم که مشترک اند. وجود همین فرآیندها و روندهاست که پژوهش را به پژوهش و نه به فعالیت خاص دیگری تبدیل می کند. پژوهش عملی مطلوب، دارای ویژگی های اصلی همه ی پژوهش های خوب است و در عین حال، از ویژگی های خاص خود بهره مند است. پژوهش ضمن عمل در موارد زیر با سایر پژوهش ها مشترک است:

- ۱- به دانش جدید منتهی می شود.
- ۲- دانش جدید را به دانش موجود پیوند می زند.
- ۳- شواهدی را برای پشتیبانی از این دانش تدارک می بیند.
- ۴- فرآیند شکل گیری دانش جدید را آشکار می سازد.

جدول شماره ۱: مقایسه پژوهش ضمن عمل با سایر پژوهش ها

موارد	پژوهش رسمی	پژوهش ضمن عمل
آموزش مورد نیاز معلم	آموزش جامع	بطور مستقل با مشورت کردن
هدف از پژوهش	دانش تعمیم یافته	دانشی که در موقعیت ویژه بکار می رود
روش تشخیص مشکل	مرور تحقیقات قبلی	روبرو شدن با مسائل و اهداف جاری
رویه برای بررسی پیشینه	جامع ، استفاده از منابع اصلی(دست اول)	استفاده از منابع دست دوم ، دسترسی بیشتر
رویکرد نمونه گیری	نمونه گیری تصادفی	دانش آموزان یا مراجع که با معلم کار می کنند
طرح پژوهش	کنترل شدید ، در چارچوب زمانی طولانی	رویه های تغییر در فرآیند تدریس، در چارچوب زمانی سریع
رویه های اندازه گیری	رزیابی کردن و اندازه گیری پیش آزمون	اندازه گیری مناسب یا آزمون های استاندارد شده
رویه های اندازه گیری	رزیابی کردن و اندازه گیری پیش آزمون	تمرکز بر عمل واقعی نه آزمون های استاندارد شده
تجزیه و تحلیل داده ها	آزمون های آماری ، فنون کیفی	تمرکز بر عمل واقعی نه آزمون های آماری معنادار ، ارائه داده های خام ، نمونه دارها
کاربرد نتایج	تاکید بر اهمیت نظریه پردازی ، بطور کلی افزایش دانش درباره ی تدریس و یادگیری	تاکید بر اهمیت عمل واقعی بهبود تدریس و یادگیری در یک کلاس خاص

مشارکت غیر رسمی با همکاران ، گزارش مختصر	انتشار گزارش در مجلات و کنفرانس های تخصصی	رائه ی نتیجه

۹- چه زمانی باید اقدام پژوهی استفاده شود و چه زمانی نباید؟

۹-۱: چه زمانی از اقدام پژوهی استفاده کنیم؟

اقدام پژوهی را زمانی انجام دهید که می خواهید ارزیابی داشته باشید از این که آیا کاری که دارید انجام می دهید یادگیری های خودتان و دیگران را تحت تأثیر قرار می دهد، یا این که نیاز دارید کار دیگری انجام دهید تا مطمئن شوید که به هدف نزدیک شده اید. شاید شما باید:

ادراک خود را بهبود بخشید.

روابط در محل کار شما دشوار و ملال آور است. چگونه می خواهید متوجه شوید که چرا این گونه است؟ بنابراین می توانید کاری برای آنان انجام دهید.

دانش آموزان شما به طور قابل توجهی نمرات بالایی را کسب می کنند. چرا؟ آیا این به دلیل نحوه تدریس شما با مطالعه زیاد خودشان یا محیط جدید کلاس؟

۹-۲: چه زمانی از اقدام پژوهی استفاده نکنیم؟

اگر می خواهید مقایسه ای انجام دهید ارتباطات آماری را نشان دهید، یا یک ارتباط علت و معلولی را نمایش دهید از اقدام پژوهی استفاده نکنید. در این جا مثال هایی را بررسی می کنیم:

اگر می خواهید ببینید افراد بالغی که به وسیله بچه ها همراهی می شوند بیشتر در پیاده رو ها سرگردان هستند یا آن ها که به وسیله بچه ها همراهی نمی شوند باید مشاهده ای انجام دهید که تجزیه و تحلیل های آماری را در بر داشته باشد.

اگر می خواهید اثرات مدیریت مناسب را بر علاقه مندی معلمان به تدریس نشان دهید، می توانید با تعدادی از معلمان مصاحبه کنید و گفته های آن ها را تجزیه و تحلیل و جواب ها را دسته بندی کنید. هم چنین احتمال دارد لازم باشد با تعدادی از مدیران مصاحبه هایی داشته باشید و عقاید آن ها را در مورد مدیریت بدانید و ارتباطی بین نحوه مدیریت آن ها و کیفیت اشتیاق معلمان به تدریس پیدا کنید. (چاپچی، ۱۳۸۸)

۱۰- نتیجه گیری:

بدون تردید اقدام پژوهی از مهم ترین ضروریات در آموزش و پرورش است که باید در سطوح مختلف آن به ویژه در سطح مدرسه و معلمان گسترش یابد. از عواملی که گسترش اقدام پژوهی را ضروری می سازد می توان تفکر مدار بودن، حل مشکل کاربردی یافته های پژوهشی، جنبه آموزشی داشتن و توسعه دانش و مهارت ها و پیامد نوآورانه داشتن را نام برد. (حسن پور، ۱۳۸۸) آموزش و پرورش به خاطر اینکه با انسان سروکار دارد از مهم ترین حوزه هایی است که پژوهش در آن لازم است. به خاطر پیچیده بودن مسائل مربوط به اندیشه انسان، تحقیق و پژوهش دارای پیچیدگی های خاصی است و دقت زیادی را می طلبد. بنابراین جهت ارتقاء کیفیت تعلیم و تربیت و اثربخشی آموزشی بایستی مهارت ها و توانمندی های لازم در معلمان تقویت شود و لازمه این امر مهم مجهز نمودن معلمان به بینش علمی و انجام پژوهش می باشد تا اینکه معلمان تولید اندیشه نمایند و از آن در جهت بهبود وضع کلاس درس و مدرسه استفاده های لازم را به عمل آورند. پژوهش ضمن عمل نوعی تحقیق در میدان های واقعی کار و زندگی است که به منظور آگاهی فردی و پیشرفت در کار انجام می شود. پژوهش ضمن عمل توسط خود افراد درگیر در یک مسأله و برای حل یا کاهش آن انجام می شود که در آن عمل، محور اساسی تحقیق است پژوهش ضمن عمل به مشارکت معلمان در اینکه چگونه در مورد مسائل آموزشی یاد بگیرند، چگونه ایده هایشان را در مورد برنامه درسی بیان کنند و اینکه چگونه عمل آموزشی خود را توسعه دهند و یا آن را نقد کنند، کمک می کند. (عدالت نژاد، ۱۳۸۸)

۱۱- مراجع:

- ایزاک ا، ۱۳۸۰. راهنمای تحقیق و ارزشیابی در روان شناسی و علوم تربیتی، ترجمه علی دلاور، جلد دوم، تهران، ارسباران.
- آهنچیان م و همکاران، ۱۳۸۳. اقدام پژوهی راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس (اصول، نظریه ها، چارچوب عمل)، تهران، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- بازرگان ع، ۱۳۷۲. اقدام پژوهی و کاربرد آن در تعلیم و تربیت، فصلنامه تعلیم و تربیت شماره ۳۵ و ۳۶.
- حدادعادل غ، ۱۳۸۳. پیام رئیس مجلس شورای اسلامی به گردهمایی آموزشی و پرورش معلمان پژوهنده کشوری و استانی.
- حسن پورت، ۱۳۸۸. اقدام پژوهی اهمیت؛ ضرورت و راه های گسترش آن در آموزش و پرورش، پژوهش نامه آموزشی، آبان ماه، شماره ۱۱۵.
- رضایی م، ۱۳۸۳. چيستی و چرایی اقدام پژوهی - اقدام پژوهی راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس.
- رضایی کمال آباد ا، دکترنصر ا، دکترشریف م، ۱۳۸۵. نقش اقدام پژوهی در آموزش.
- ساکي ر، ۱۳۸۳. اقدام پژوهی: راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس، چاپ اول، قم، انتشارات نسیم کوثر.
- سیدطاهرالدینی ع، ۱۳۸۴. پژوهش کاربردی در تعلیم و تربیت، چاپ دوم، انتشارات آرمان رشد
- سیف نراقی م؛ نادری ع، ۱۳۸۰. روش های تحقیق و شیوه های ارزشیابی در علوم انسانی، تهران، بدر.
- شریعتمداری ع، ۱۳۴۷. فلسفه (مسائل فلسفی - مکتب های فلسفی - مبانی علوم)، اصفهان، قلم.
- صافی ا، ۱۳۸۳. برنامه معلم پژوهنده در آموزش و پرورش (تنگناها و راه حل ها)، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، دوره نهم، شماره مسلسل ۳۴-۳۳.
- عدالت نژاد ا، ۱۳۸۸. تحلیلی بر فرصتها- تهدیدها و راهکارها در اقدام پژوهی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، تهران: فصلنامه تعلیم و تربیت، پژوهشنامه آموزشی، ۱۱۵: ۱۱-۷.
- قاسمی پویا ا، ۱۳۸۱. راهنمای عملی پژوهش در عمل، جلد سوم، تهران، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- قاسمی پویا ا، ۱۳۸۲. راهنمای معلمان پژوهنده، تهران، لوح زرین.
- گویا ز، پاییز و زمستان ۱۳۷۲. تاریخچه تحقیق عمل و کاربرد آن در آموزش، تعلیم و تربیت (آموزش و پرورش)، ش ۳۵ و ۳۶.
- مک نیف ج، وایت هد ج، ۱۳۸۸. آنچه لازم است درباره اقدام پژوهی بدانید، ترجمه پریچهر چایچی، پژوهش نامه آموزشی، آبان ماه، شماره ۱۱۵.

ملاحسینی ا، ۱۳۸۷. اهمیت و ضرورت اقدام پژوهی- مجموعه مقالات اقدام پژوهی، شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان قم، انتشارات طلوع مهر.

ملکی ح، ۱۳۸۲. مهارت های اساسی تدریس، زنجان، نیکان کتاب.

مهرمحمدی م، ۱۳۷۹. جستارهایی در پژوهش در قلمرو آموزش و پرورش، تهران، پژوهشکده تعلیم و تربیت.

مهرمحمدی م، «نگاهی تازه به رابطه میان پژوهش و عمل تربیتی»، مجله پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت، ش ۷ و ۸ (زمستان، ۱۳۷۶ و بهار ۱۳۷۷)، تهران، به نقل از: علی رؤوف، ص ۴۷ / ص ۴۴

ناموری لاله ر، ۱۳۸۸. نقش اقدام پژوهی در آموزش، برگرفته از: <http://rezaei51.blogfa.com>

هاشم زاده م، ۱۳۸۷. اقدام پژوهی چیست و معلم پژوهنده کیست- مجموعه مقالات اقدام پژوهی، شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان قم، انتشارات طلوع مهر.

Barnes D, 1988. *Communiation and Leraning in Small Groups*, Routledge and Kegan Paul, London.

Jonson W, 1990. *Social Skills for Successful Groupwork*. "Educational Leadership".

Masters J, 1995. *The history of action research in practice*, London Routledge, page 21-22

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آموزش کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش

کارگاه آنلاین کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش

اصول تنظیم قراردادها

کارگاه آنلاین اصول تنظیم قراردادها

پروپوزال نویسی

کارگاه آنلاین پروپوزال نویسی